

การพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่าย
ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน
ธวัชชัย เพ็งพินิจ^{a*} และ ธีระศักดิ์ ละม่อม^b

A Development of a Model to Drive Sufficiency Economy Philosophy Among
Local Philosophers and Multilateral Networks in the Northeast

Thawadchai Pengpinit^{a*} and Thirasak lamom^b

^aคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต 295 เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300

^bคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร 680 อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 47000

^aFaculty of Humanities and Social Sciences, Suan Dusit Rajabhat University, 295 Dusit, Bangkok, 10300.

^bFaculty of Humanities and Social Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University, 680 Maung,
Sakon Nakhon, 10300.

*Corresponding Author. E-mail address: chai_ppn@yahoo.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยแบบผสม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา
รูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน 2) ประเมินผลรูปแบบ
การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน และ 3) พัฒนารูปแบบการขับเคลื่อน
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน รวม 12 เครือข่าย ใช้ระยะเวลาในการ
วิจัย 12 เดือน จากการวิจัยพบว่า รูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคี
ภาคอีสานคือ เน้นเกษตรพอเพียง สร้างหลักสูตรการเรียนรู้ ขยายผลหลักสูตร สร้างต้นแบบเกษตรหรือปราชญ์รุ่นใหม่ ขยาย
เครือข่ายพหุภาคี แลกเปลี่ยนเรียนรู้ หน่วยงานภายนอกสนับสนุน มุ่งสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง การประเมินผล
รูปแบบ การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานโดยรวมอยู่ในระดับดีทุก
ด้าน แนวทางการพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน
ประกอบด้วย ด้านหลักสูตรการเรียนรู้ เน้นเกษตรประณีต สร้างประสบการณ์ตรง มุ่งสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ด้าน
วิทยาการกระบวนการ เสริมทักษะการถ่ายทอดความรู้ เสริมทักษะการประเมินผล ด้านกลุ่มเป้าหมาย เน้นผู้สนใจ สร้าง
ครอบครัวเกษตรกร สร้างผู้นำเกษตรกร ด้านกระบวนการ เน้นปรับเปลี่ยนแนวคิด เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านการประเมินผล
วิทยาการกระบวนการตรวจเยี่ยม เน้นการทำจริง เน้นความสุข
คำสำคัญ: เศรษฐกิจพอเพียง เครือข่าย ปราชญ์ชาวบ้าน พหุภาคี ภาคอีสาน

Abstract

This research using both qualitative and quantitative methodologies aimed to 1) investigate a model to
drive the Sufficiency Economy Philosophy among local philosophers and multilateral networks in the Northeast, 2)

evaluate a model of driving the Sufficiency Economy Philosophy among local philosophers and multilateral networks in the Northeast, and 3) search for means to develop a model to drive the Sufficiency Economy Philosophy among local philosophers and multilateral networks in the Northeast. The findings of this study were: The model of driving the Sufficiency Economy Philosophy among the local philosophers and multilateral networks in the Northeast comprised the emphasis on: sufficient farming, creation of learning curricula, expansion of curricula, building of agro-prototype or New Generation Local Philosophers, exchange of knowledge, external support agencies leading to self-reliance and inter-reliance. The evaluation a model on driving the Sufficiency Economy Philosophy among the local philosophers and multilateral networks in the Northeast was at the good level on all sides. The means of model development of driving the Sufficiency Economy Philosophy comprised: aspects on learning curricula-emphasis on delicate farming, creation of direct experiences, a target to self-reliance and inter-reliance, aspects on procedure of guest speakers-, enhancement of knowledge transfer, evaluation enhancement, aspects on target group- emphasis on building of farmers' families, leading farmers, aspects on procedures-emphasis on local wisdom, aspects on evaluation, guest speakers and visiting -monitoring -emphasis on actual practice and action and happiness.

Keywords: Sufficiency economy, Networks, Local philosophers, Multilateral, Northeast

บทนำ

“เศรษฐกิจของประเทศไทยเราขึ้นอยู่กับเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นท่านต้องระลึกถึงภาระอันสำคัญยิ่งนี้อยู่เสมอ และช่วยกันฟื้นฟูเกษตรกรรมของประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้าไปโดยรวดเร็ว...” พระบรมราโชวาทในโอกาสพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 18 เมษายน 2503.

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม เพราะประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอยู่ในภาคการเกษตร ซึ่งที่ผ่านมานโยบายการพัฒนาได้พยายามค้นหาความเหมาะสม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในภาคการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลักดันให้พ้นจากวังวนของความทุกข์ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ปฏิบัติแนวความคิดการทำการเกษตรโดยยึดหลักความพอเพียงตามกำลังและทรัพยากรของตนเอง เพื่อให้เกษตรกรสามารถต่อสู้กับกระแสโลกาภิวัตน์ และยืนหยัดได้อย่างมีศักดิ์ศรี (ธวัชชัย, 2548) หลังวิกฤตการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทยในปี พ.ศ.2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเสนอแนะแนวทางออกของปัญหา โดยพระราชทานแนวทางในการแก้ไขวิกฤตของประเทศภายใต้ชื่อ “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเพื่อให้ก้าวหน้าต่อโลกในยุคโลกาภิวัตน์ (สัทธา, 2548)

ปี พ.ศ.2538 ได้มีการรวมตัวกันในนาม “เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน” ซึ่งจัดประชุมกันต่อเนื่องทุก 6 เดือน แต่ภายหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจมหภาคในปี พ.ศ.2540 ได้มีการจัดประชุมสังสรรค์เครือข่ายฯ ทุกเดือน โดยมีวัตถุประสงค์ในการรวมตัวกันเพื่อหนึ่งสร้างองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง สองส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านสร้างผู้นำรุ่นใหม่และพัฒนาผู้นำ

เหล่านี้นั้นเป็นปราชญ์ชาวบ้านรุ่นต่อไปในการเป็นแบบอย่างของคนรุ่นหลัง และสามสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง 1 ล้านครอบครัวในภาคอีสานภายในปี พ.ศ.2560 ซึ่งเครือข่ายฯ ได้สร้างหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภาคประชาชน หรือเรียกย่อๆ ว่า “วปอ.ภาคประชาชน” โดยหวังผลในการพัฒนาผู้นำชุมชนที่ทำงานร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน ได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงทุกข์ของแผ่นดินสาเหตุ ทางเลือก การวิเคราะห์ตนเองและผู้อื่น การขยายเครือข่ายโดยเป็นภาคฤดู 2 วัน และภาคปฏิบัติเวียนไปตามศูนย์การเรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านอีก 3 วัน (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2545) ที่ผ่านมาเครือข่ายฯ ได้พยายามขยายแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปสู่เกษตรกรสู่การทำเกษตรกรรมที่เรียกว่า “เกษตรพอเพียง” ซึ่งเครือข่ายฯ ได้ปฏิบัติและพิสูจน์ชัดแล้วว่า “เกษตรพอเพียงแก้จนได้” เนื่องจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำพาเกษตรกรไปสู่ความหลุดพ้นจากวังวนหนี้สินและทุกข์ได้

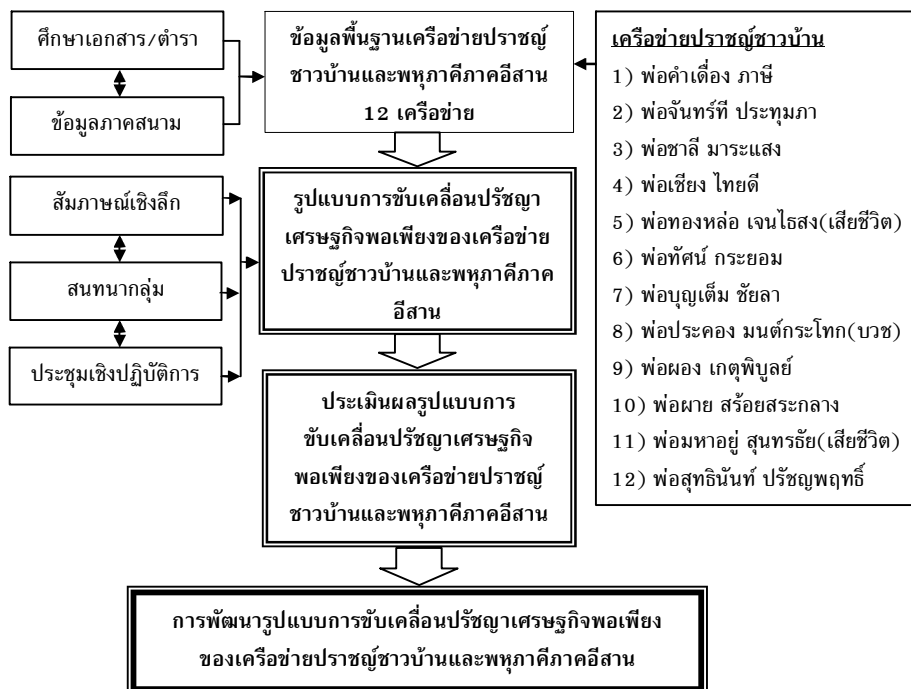
ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสาน จึงเป็นการถอดองค์ความรู้จากแนวคิด วิธีปฏิบัติ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ใช้ได้จริง เปรียบเสมือนการสร้างแบบจำลองที่ดีของเกษตรกรผู้ที่ประสบความสำเร็จต่อการเอาชนะแรงกดทับของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม รวมถึงเพื่อเป็นการสร้างกระบวนการขับเคลื่อนแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรมที่พึงปรารถนาสู่สังคมเกษตรกรรมในวงกว้าง ซึ่งการพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายฯ จะกระตุ้นให้เกิดการสร้างกระบวนการวิคิดเชิงตรรกะใหม่ สร้างความรู้เท่าทันความเป็นจริงของสภาวะการณปัจจุบันแก่เกษตรกรที่เป็นฐานทางเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ในประเทศ ให้สามารถน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้จนเกิดแนวปฏิบัติใหม่ ที่นำไปสู่การเข้าถึงวิถีปฏิบัติ วิถีชีวิต เข้าถึงความดี ความงาม ความสุข และแก่นแท้ทางจิตวิญญาณวัฒนธรรมของตนเอง และเชื่อมโยงสู่แนวคิดการพัฒนาประเทศตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในแบบพื้นฐานและแบบก้าวหน้าเพื่อการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง

วัตถุประสงค์และวิธีการ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน
2. เพื่อประเมินผลรูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน

กรอบแนวคิด

รูปที่ 1 กรอบแนวคิด

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งมีการศึกษาเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม ทั้งในรูปของการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การเก็บแบบสอบถาม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เป็นการวิจัยเครือข่ายประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานจำนวน 12 เครือข่าย ในพื้นที่ 5 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วย ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และอำนาจเจริญ โดยมีกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย

1. การวิจัยรูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายประชาชนและพหุภาคีภาคอีสาน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งมีการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 79 คน การสนทนากลุ่ม 11 กลุ่ม จำนวนผู้เข้าร่วมรวมทั้งสิ้น 63 คน และการประชุมเชิงปฏิบัติการ 2 ครั้ง มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวนรวม 66 คน

2. การประเมินผลรูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสาน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและเก็บแบบสอบถามจากผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดสกลนคร นครพนม อุดรธานี และจังหวัดขอนแก่น จำนวน 14 คน พร้อมร่วมประชุมสนทนากลุ่ม เพื่อวิพากษ์และประเมินผล

3. การพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งมีการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 79 คน การสนทนากลุ่ม 11 กลุ่ม จำนวนผู้เข้าร่วมรวมทั้งสิ้น 63 คน และการประชุมเชิงปฏิบัติการ 2 ครั้ง มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวนรวม 66 คน

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไป เช่น สมุดบันทึกภาคสนาม กล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เพื่อใช้บันทึกหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยโดยรวม

2. คู่มือการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งเป็นคู่มือที่ทางคณะผู้วิจัยได้ร่วมกันจัดทำขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัยในทุกขั้นตอน โดยมีรายละเอียดที่สำคัญในการดำเนินการวิจัย เช่น รายละเอียดข้อมูลพื้นฐานของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน รายละเอียดของศูนย์เรียนรู้ แผนที่ตั้งของเครือข่ายฯ แนวคำถามในการสัมภาษณ์ การตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล การบันทึกรายละเอียดประจำวัน บันทึกสิ่งที่สังเกตค้นพบของนักวิจัย ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นต้น

3. แบบสัมภาษณ์หรือแนวคำถาม สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นประเด็นหลักในการสัมภาษณ์หรือพูดคุย โดยเน้นที่ความยืดหยุ่นของหัวข้อในการสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักมีเวลาในการคิด วิเคราะห์ และตอบคำถามได้อย่างหลากหลาย ครอบคลุมประเด็นแต่ละประเด็นที่ครบถ้วน รวมถึงสามารถเชื่อมโยงไปสู่ข้อมูลที่สำคัญอื่นได้ ด้วยบรรยากาศแบบกันเองอย่างเป็นธรรมชาติ และไม่เจาะจงว่าจะต้องสัมภาษณ์หรือพูดคุยเรียงตามลำดับข้อ แต่ดูที่ความเหมาะสมของสถานการณ์ เพื่อให้การสัมภาษณ์ดำเนินไปอย่างไหลลื่นไม่ตึงเครียดจนเกินไป และพยายามลดช่องว่างระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วยการแนะนำตัวเอง แนะนำวัตถุประสงค์ในการพูดคุย ขออนุญาตบันทึกเสียง ขออนุญาตถ่ายภาพ รวมถึงบางครั้งก็ใช้ภาษาถิ่น (ภาษาอีสาน) ในการพูดคุย และไม่เร่งรัดเพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการเพียงอย่างเดียว แต่จะให้เวลาแก่ผู้ถูกสัมภาษณ์ในการเล่าเรื่องราวอื่นๆ ที่นอกเหนือจากแนวคำถามในการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ผู้ถูกสัมภาษณ์บางคนจะถูกสัมภาษณ์มากกว่า 1 ครั้ง เพื่อความสมบูรณ์และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล แนวคำถาม เช่น ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป ข้อมูลเครือข่ายฯ หลักสูตรการเรียนรู้ ต้นแบบเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง การขยายเครือข่ายฯ จุดเด่น/จุดด้อย ความสำเร็จ แนวทางการพัฒนาในอนาคต เป็นต้น

4. แบบประเมินผล โดยแบ่งเกณฑ์การประเมินออกเป็น 3 ระดับคือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย และไม่เห็นด้วย จากนั้นแปลค่าออกมาเป็น 3 ระดับคือ ดี พอใช้ และใช้ไม่ได้ ซึ่งมีแนวคำถามประกอบด้วย

- 1) การเน้นเกษตรพอเพียง เช่น การยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ พัฒนาสู่เกษตรประณีต เหมาะสมระดับใด
- 2) การสร้างหลักสูตร เช่น รูปแบบหลักสูตร แนวปฏิบัติ เหมาะสมระดับใด
- 3) การสร้างขยายผลหลักสูตร เช่น ปลุกต้นไม้ใช้หนี้ หลักสูตรแก่นจันทน์ หลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง หลักสูตรพัฒนาอาชีพ เหมาะสมระดับใด
- 4) การสร้างต้นแบบเกษตรหรือปราชญ์รุ่นใหม่ เหมาะสมระดับใด
- 5) การขยายเครือข่ายพหุภาคี เช่น ทำเป็นแบบอย่าง สูตร 1 ต่อ 10 เน้นผู้มีความสนใจอบรมหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน เหมาะสมระดับใด
- 6) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น ประชุมเครือข่ายประจำเดือนและประจำปี ประชุมต้นแบบเกษตรและสมาชิก เหมาะสมระดับใด
- 7) หน่วยงานภายนอกสนับสนุน เหมาะสมระดับใด
- 8) มุ่งสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง เช่น ออมเงิน ออมความสุข ออมกัลยาณมิตร ออมสิ่งแวดล้อม เหมาะสมระดับใด

ผลการศึกษา

เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานทั้ง 12 เครือข่าย ได้ปรับเปลี่ยนแนวปฏิบัติจากการเกษตรเชิงเดี่ยวหรือเกษตรเคมีหรือเกษตรการค้า ด้วยการยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต ปรับเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตรด้วยการประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ วางแผนการใช้พื้นที่เกษตรกรรมให้คุ้มค่าที่สุด นำเอาศาสนธรรมมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ลด ละเลิกอบายมุข เลิกเอาเงินเป็นตัวตั้งแต่เอาความสุขเป็นตัวตั้ง จนสามารถค้นพบทางออกและสร้างแนวปฏิบัติใหม่ในการทำการเกษตรกรรม ซึ่งเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานเรียกแนวปฏิบัติใหม่นี้ว่า “เกษตรพอเพียง” จากนั้นพัฒนาย่อยส่วนอย่างเป็นรูปธรรมสู่การทำ “เกษตรประณีต” บนพื้นฐานที่ว่าปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เหลือกินแจก เหลือแจกขาย อุดรอยรั้วที่เป็นรายจ่ายทั้งหมด ใช้พื้นที่ให้คุ้มค่าทุกตารางนิ้วทั้งใต้ดิน บนดิน และบนอากาศ ปลูกพืชทั้งในระยะสั้น ระยะปานกลาง ระยะยาว และไม้ยืนต้น เพื่อสร้างรายได้ทั้งรายวัน รายเดือน รายปี และบำนาญชีวิต ซึ่งเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานพิสูจน์แล้วว่าแนวปฏิบัติดังกล่าว “แก่นจันทน์” ดังคำพูดของปราชญ์ชาวบ้านที่ว่าสิ่งเดียวที่ไม่มีตอนนี้คือ “ไม่มีหนี้” พร้อมกับยืนยันว่าสิ่งที่เครือข่ายฯ ปฏิบัติอยู่ในขณะนี้ “นี่คือการเดินตามรอยพระยุคลบาทเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็นเพราะพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทำให้วันนี้ได้”

เพื่อขยายแนวคิดดังกล่าวสู่เกษตรกรทั่วภาคอีสาน เครือข่ายฯ ได้พัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ที่เรียกว่าหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภาคประชาชน หรือเรียกย่อๆ ว่า “วปอ.ภาคประชาชน” พร้อมจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ขึ้นในแต่ละเครือข่ายฯ ซึ่งมีปราชญ์

ชาวบ้านเป็นผู้นำ มีต้นแบบเกษตรเป็นวิทยากรกระบวนการ ศูนย์ฯ ละประมาณ 10-23 คน มีระยะเวลาในการอบรม 4 คืน 5 วัน โดยมีจุดมุ่งเน้นเพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดของเกษตรกรสู่การทำเกษตรพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรมากขึ้น เครือข่ายฯ ได้พัฒนาหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชนให้มีความหลากหลายมากขึ้น อาทิเช่น ปลุกต้นไม้ใช้หนี้ หลักสูตรแก้จน หลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง หลักสูตรพัฒนาอาชีพ เป็นต้น ทำให้เกษตรกรและกลุ่มเป้าหมายมีทางเลือกในการเข้ารับการอบรมมากขึ้น หน่วยงานราชการหรือองค์กรพัฒนายังสามารถนำกลุ่มเป้าหมายเข้ามาอบรมโดยเลือกหลักสูตรตามที่ต้องการได้

โดยมีรูปแบบในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานคือ เน้นเกษตรพอเพียง สร้างหลักสูตรการเรียนรู้ ขยายผลหลักสูตร สร้างต้นแบบเกษตรหรือปราชญ์รุ่นใหม่ ขยายเครือข่ายพหุภาคี แลกเปลี่ยนเรียนรู้ หน่วยงานภายนอกสนับสนุน มุ่งสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ด้วยการออมเงินคือไม่ให้มีรายจ่ายเกิดขึ้น แม้รายรับจะน้อยก็ให้เกิดการออม ไม่ให้หาเงินมากแต่หาเงินเหลือ ตามวิธีที่ว่าปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ออมความสุขคือ การทำเกษตรและดำรงชีวิตโดยเอาความสุขเป็นตัวตั้งไม่ใช่เอาเงินเป็นตัวตั้ง เป็นความสุขทั้งกับตนเอง กับครอบครัว และกับคนรอบข้าง ออมกัลยาณมิตร คือการพึ่งพากันเอง ช่วยเหลือกัน เกื้อกูลแบ่งปันกัน ดังคำที่ว่าเหลือกินแจกเหลือแจกขาย และออมสิ่งแวดล้อม เป็นการสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ สร้างความร่มรื่น และสร้างระบบนิเวศวิทยาที่ดี

จากการประเมินผลรูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานโดยผู้เชี่ยวชาญ ปราชญ์ชาวบ้าน และต้นแบบเกษตรจำนวน 14 คน พบว่า รูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานในด้านเน้นเกษตรพอเพียง สร้างหลักสูตรการเรียนรู้ ขยายผลหลักสูตร สร้างต้นแบบเกษตรหรือปราชญ์รุ่นใหม่ ขยายเครือข่ายพหุภาคี แลกเปลี่ยนเรียนรู้ หน่วยงานภายนอกสนับสนุน และมุ่งสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอยู่ในระดับดีในทุกด้าน สรุปได้ว่า รูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน สามารถนำไปใช้ปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลแก่เครือข่ายได้จริง

อย่างไรก็ตาม จากการประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานจำนวน 2 ครั้ง ซึ่งมีผู้เข้าร่วมประกอบด้วย นักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้าน ต้นแบบเกษตรหรือวิทยากรกระบวนการ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 66 คน พบว่า การขับเคลื่อนของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานมีจุดอ่อนในประเด็นสำคัญประกอบด้วย ขยายเครือข่ายได้น้อยและช้ากว่าที่ตั้งเป้าหมายไว้ ขาดวิทยากรปฏิบัติการที่เชี่ยวชาญ ความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ยังน้อย ขาดความรู้ด้านวิชาการ ขาดประสบการณ์ในการทำบัญชี ขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดความเชื่อมั่น ศรัทธา (ตนเอง/ศูนย์/ต้นแบบ/เครือข่ายฯ) สู้กระแสทุนนิยมและกระแสจากโลกภายนอกไม่ได้ ทำให้ที่ประชุมมองว่าแม้รูปแบบการขับเคลื่อนฯ ที่ทำอยู่จะสามารถนำไปใช้ปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลแก่เครือข่ายฯ ได้จริงตามผลการประเมิน แต่ก็ยังไม่สัมฤทธิ์ผลดังที่ได้คาดหวังไว้ ดังนั้นจึงควรมีการพัฒนาารูปแบบการขับเคลื่อนของเครือข่ายฯ เพื่อแก้ไข

จุดอ่อน เติบโตเต็มจุดเด่น และนำไปสู่การขยายเครือข่ายฯ ได้มากและเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งแนวทางการพัฒนารูปแบบ การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ดังนี้

ด้านหลักสูตรการเรียนรู้ ซึ่งเป็นหลักสูตรประจำศูนย์เรียนรู้ โดยมีหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน เป็นแกนกลางของเครือข่ายฯ จะมีการปรับหรือประยุกต์เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และบริบททาง สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม ซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป แต่ก็ยังคงเนื้อหาแกนกลางตาม หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชนของเครือข่ายฯ ซึ่งแนวทางการพัฒนาจำเป็นต้องเน้นเกษตรประณีตเพราะ เป็นภาพย่อของเกษตรพอเพียงที่เป็นรูปธรรม เกษตรกรสามารถนำไปใช้ได้ทันที เป็นองค์ความรู้ที่ถือเป็น นวัตกรรมของเครือข่ายฯ พร้อมกับการอบรมในหลักสูตรจะต้องเน้นสร้างประสบการณ์ตรงแก่ผู้เข้าอบรม ด้วยการพาไปดู สัมผัส และทดลองจริงในพื้นที่ของต้นแบบเกษตรที่เป็นวิทยากรกระบวนการของหลักสูตร เพื่อสร้างทักษะ ความรู้ และประสบการณ์ตรงแก่ผู้เข้าอบรม เนื่องจากการทำเกษตรประณีตเป็นการทำ เกษตรบนฐานการปฏิบัติเป็นสำคัญ โดยมีเป้าหมายสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง อันเป็นเป้าหมายตาม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในระดับพื้นฐานและระดับก้าวหน้านำไปสู่ความสุข ความสมดุล ความ มั่นคงอย่างยั่งยืนของเกษตรกรนั่นเอง

ด้านวิทยากรกระบวนการหรือต้นแบบเกษตรของศูนย์เรียนรู้ ที่เข้ามาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และ ประสบการณ์ในหลักสูตรการเรียนรู้แก่ผู้เข้าร่วมอบรม ควรมีการเสริมทักษะการถ่ายทอดความรู้ และเสริม ทักษะการประเมินผล เนื่องจากวิทยากรกระบวนการเป็นเกษตรกรที่ทำเกษตรประณีตประสบผลสำเร็จ เป็น แบบอย่างของการทำเกษตรพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองของแต่ละศูนย์เรียนรู้ ทั้งนี้ต้นแบบเกษตรหรือ วิทยากรกระบวนการล้วนมีความสามารถในทางปฏิบัติมากกว่าในเรื่องของการถ่ายทอดความรู้และจำเป็น จะต้องใช้ทั้งกระบวนการคิด การวิเคราะห์การวางแผน และการตั้งใจช่วยเหลือ อีกทั้งเมื่ออบรมเสร็จแล้ว วิทยากรกระบวนการจำเป็นจะต้องติดตามประเมินผล ร่วมแก้ปัญหา และให้กำลังใจผู้ที่ผ่านการอบรมเพื่อ ให้สมาชิกเครือข่ายฯ ที่เข้าร่วมอบรมนั้นสามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปปฏิบัติจริงในพื้นที่ของตน เองได้ ดังนั้นวิทยากรกระบวนการจึงจำเป็นจะต้องได้รับการพัฒนาทักษะในการถ่ายทอดความรู้และทักษะ ในการประเมินผลเพิ่มเติม

ในด้านกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมอบรมในหลักสูตรการเรียนรู้นั้น เพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรมมีการนำไป ปฏิบัติจริงหลังจากเข้าร่วมอบรมจึงควรเน้นผู้สนใจที่จะทำเกษตรประณีตเป็นหลัก โดยสังเกตจากพฤติกรรม การเพาะปลูกในพื้นที่ของตนเอง สังเกตวิถีชีวิต มีเวลาในการทำการเกษตร รวมถึงการสร้างครอบครัวเกษตร เนื่องจากผู้เข้าร่วมอบรมบางส่วนมีปัญหาเรื่องระบบคิดในการทำการเกษตรกับคนในครอบครัว เพราะเมื่อ ได้รับการถ่ายทอดความรู้ในหลักสูตรที่ปรับเปลี่ยนความคิดเกษตรกรสู่การทำเกษตรประณีตคนในครอบครัว ที่ไม่ได้รับรู้ข่าวสารหรือไม่ได้เข้าร่วมการอบรมจึงไม่เข้าใจ นำไปสู่ความขัดแย้ง ไม่สนับสนุนในการทำการ เกษตรของผู้ที่ผ่านการอบรม จึงควรมีการอบรมให้ความรู้แก่กลุ่มเป้าหมายทั้งครอบครัว อีกประการหนึ่ง คือการสร้างผู้นำเกษตร โดยการนำผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเข้าร่วมอบรมในหลักสูตร การเรียนรู้ เพื่อให้บุคคลเหล่านี้ไปทำเป็นแบบอย่างแก่คนในชุมชนและกระจายแนวคิดของเครือข่ายฯ สู่คน

ในชุมชน ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้จะมีบทบาทและอิทธิพลในชุมชนค่อนข้างสูง อันจะทำให้การขยายสมาชิกเครือข่ายฯ กระจายสู่ชุมชนได้เร็วขึ้น

ด้านกระบวนการเพื่อการขยายเครือข่ายฯ ควรเน้นปรับเปลี่ยนแนวคิดของผู้เข้าร่วมอบรมและร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายฯ ในการทำการเกษตรประณีตเพื่อการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง บนฐานคิดปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เหลือกินแจก เหลือแจกขาย อุดรรัฐที่เป็นรายจ่ายทุกประเภท สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ ใช้ความสุขของตนเอง ครอบครัว และคนรอบข้างเป็นจุดมุ่งหมายที่ชีวิตความสำเร็จ รวมถึงเน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากการทำการเกษตรประณีตได้ปรับเปลี่ยนพลังความคิดและมุมมองของเกษตรกรค่อนข้างมาก การนำเอาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ จะทำให้ช่องว่างระหว่างความคิดและแนวปฏิบัติของเกษตรกรเป้าหมายลดน้อยลง การทำการเกษตรประณีตก็จะสอดคล้องเหมาะสมกับภูมิรู้ ฐานทรัพยากร และวัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น ส่งผลให้แนวปฏิบัติมีความร่วมสมัยอย่างเหมาะสมกับเทคโนโลยีการผลิตของท้องถิ่น

ด้านการประเมินผล ซึ่งเป็นการติดตามประเมินผลผู้เข้าร่วมอบรมในหลักสูตรการเรียนรู้ของเครือข่ายฯ หลังจากที่ได้รับการอบรมไปแล้วโดยให้วิทยากรกระบวนการหรือต้นแบบเกษตรกรเดินทางไปตรวจเยี่ยมเกษตรกรเป้าหมายถึงแปลงเกษตร เพื่อให้คำปรึกษาแนะนำ รวมถึงร่วมแก้ปัญหาาร่วมกัน อันจะทำให้เกษตรกรเป้าหมายมีกำลังใจมากขึ้น พร้อม ๆ กับให้วิทยากรกระบวนการเป็นผู้ประเมินผลเกษตรกรเป้าหมายด้วยเน้นการทำความจริง ปฏิบัติจริงในแปลงเกษตร พร้อมกับเน้นความสุขของเกษตรกรเป้าหมาย ครอบครัว และคนรอบข้างเป็นตัวชี้วัดในความสำเร็จอีกประการหนึ่ง ซึ่งในการประเมินผลด้วยวิธีนี้จะทำให้ง่ายขึ้น เนื่องจากผู้ประเมินเป็นวิทยากรกระบวนการที่เป็นผู้สำเร็จในการทำการเกษตรประณีตอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้วิทยากรกระบวนการสามารถนำประสบการณ์ของตนเองมาช่วยในการประเมินผลได้เป็นอย่างดี ซึ่งการประเมินผลด้วยวิธีการดังกล่าวยังเป็นการค้นหาต้นแบบเกษตรกรที่สำเร็จในพื้นที่ต่างๆ เพื่อเป็นแบบอย่างแก่เกษตรกรคนอื่น ๆ ได้กว้างขวางมากขึ้น

วิจารณ์และสรุปผลการศึกษา

แนวปฏิบัติของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานที่เรียกว่า “เกษตรพอเพียง” ถูกทดลองพัฒนาจนย่อมาสู่การทำเกษตรกรรมในพื้นที่ขนาดเล็กที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเรียกกันว่า “เกษตรประณีต” ล้วนเป็นการประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ในการทำเกษตรกรรมเพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และพัฒนาสู่การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นไปตามแนวปฏิบัติที่สอดคล้องในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปฏิบัติ ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวทางปฏิบัติ ทั้งนี้จุดมุ่งหมายที่สำคัญของเครือข่ายฯ คือการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองของเกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับระดับของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในระดับพื้นฐานและระดับก้าวหน้า ที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาที่เริ่มต้นจากหลักของการพึ่งตนเอง โดยเปลี่ยนจากการพึ่ง

ตนเองไม่ได้หรือต้องคอยอาศัยผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา เป็นการพัฒนาตนเองให้มีความเข้มแข็งเป็นอิสระ แล้วจึงค่อยพัฒนาขึ้นมาเป็นการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน จนนำไปสู่การพึ่งพิงกัน สงเคราะห์เกื้อกูล ร่วมมือกัน และประสานกับโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี เพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ยากและวังวนหนี้สินในกระแสนิยมและโลกาภิวัตน์ สู่ความสุข ความสมดุล มันคงอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับผลการวิจัยของมูลนิธิอภัยภูเบศร (2553) ที่ได้วิจัยสำรวจชุมชนเข้มแข็งและปราชญ์ชาวบ้านที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นศูนย์ดูงานพบว่า ชุมชนหลายแห่งสามารถฝ่าฟันวิกฤตมาได้ โดยใช้กระบวนการจัดการตนเอง ชุมชน และทรัพยากรที่เหลืออยู่อย่างมีประสิทธิภาพ จนทำให้สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียงและได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจน้อยที่สุด รวมถึงยังสามารถเป็นที่พึ่งแก่คนอื่น ซึ่งกิจกรรมที่เป็นทางออกเพื่อนำไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงคือการทำการเกษตรยั่งยืน เน้นทำการเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองในระดับครอบครัว เพื่อสร้างรากฐานให้เกิดความพอเพียง และได้ขยายผลมาสู่ระดับเครือข่ายสิ่งแวดล้อมชุมชน

จากการค้นพบทางออกจากทุกข์และหนี้สิน ด้วยความปรารถนาดีต่อเพื่อนเกษตรกรคนอื่น ๆ จึงได้ร่วมกันในรูปของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เพื่อขยายแนวคิดการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ซึ่งการขับเคลื่อนของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน มีความสอดคล้องกับแนวคิดเครือข่าย เพราะมีทั้งเครือข่ายความคิด เครือข่ายกิจกรรม และเครือข่ายสนับสนุนทุนเชื่อมโยงกันอยู่ในรูปของพหุภาคี โดยสมาชิกของเครือข่ายฯ มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน สมาชิกทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก มีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน มีระบบความสัมพันธ์และการสื่อสารเชื่อมโยงถึงกันอย่างต่อเนื่อง มีการจัดระบบข้อมูลข่าวสาร มีการจัดกิจกรรมที่ดำเนินการและรักษาสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกเครือข่าย มีมาตรการสร้างแรงจูงใจ มีการจัดหาทรัพยากรสนับสนุน ให้ความช่วยเหลือพึ่งพา และมีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำรูปแบบการขับเคลื่อนของเครือข่ายฯ สามารถเชื่อมโยงของเครือข่ายในลักษณะ “พันธมิตรแห่งดวงดาว” ได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของธีระศักดิ์ ละม่อม และคณะ (2553) ที่พบว่ารูปแบบการขับเคลื่อนของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานสามารถนำไปใช้และปฏิบัติได้ รวมถึงผลการวิจัยของธวัชชัย เฟ็งพิณิจ และคณะ (2553) ที่ได้วิจัยรูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานที่พบว่า เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่จนพัฒนาสู่รูปแบบการทำ “เกษตรพอเพียง” และยื่นยอสู่การทำ “เกษตรประณีต” ทำให้เห็นได้ชัดว่าเกษตรประณีตคือภาพความสำเร็จด้านการทำเกษตรกรรมที่เป็นรูปธรรมที่สุดของเครือข่ายฯ ที่เชื่อมโยงจากเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่ มาสู่แนวปฏิบัติและความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของธวัชชัย เฟ็งพิณิจ (2553) ที่ได้วิจัยรูปแบบการทำเกษตรประณีตของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน พบว่า เกษตรประณีตเป็นการประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ ทำจากเล็กไปหาใหญ่ อุดรรั้วที่เป็นรายจ่ายของครอบครัว ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ทำเกษตรอินทรีย์ สร้างปัจจัย 4 ครบถ้วน สร้างรายรับ ทั้งรายวัน รายเดือน รายปี และบำเหน็จบำนาญชีวิต พึ่งพากันเอง สร้างเครือข่าย เหลือกินแจก เหลือแจกขาย ทำให้การพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนของเครือข่ายฯ มุ่งเน้นไปที่เกษตรประณีตเป็นสำคัญ เพื่อให้เกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย

สัมผัส รับรู้ถึงการทำการเกษตรพอเพียงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดการนำไปปฏิบัติจริงในพื้นที่ของตนเอง เช่นเดียวกับการวิจัยของธวัชชัย เฟ็งพินิจ และแสงอรุณ สุนทรีย์ (2552) ที่ได้วิจัยรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์บ้านด้านเกษตรกรรมพบว่า การนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต และการทำการเกษตรกรรม และการประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ ตามศักยภาพ ทุนทรัพยากร และบริบทของพื้นที่ เป็นการพิจารณาด้วยความสติและปัญญามองตัวเองอย่างเข้าใจในทุนทรัพยากรและพลังศักยภาพของตนเอง เป็นการเรียนรู้จากการลงมือทำและปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน สร้างประสบการณ์ตรง เป็นความรู้ นอกตำราแต่ได้ผลในทางปฏิบัติ สร้างความสมดุลทั้งด้านร่างกายจิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ไม่มีหนี้ มีเงินออม ครอบครัวอบอุ่น เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมสมดุล ที่ส่งผลให้การพัฒนารูปแบบ การขับเคลื่อนของเครือข่ายฯ มุ่งตรงไปที่การสร้างประสบการณ์ตรง มุ่งสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง เน้นการปรับเปลี่ยนแนวคิด เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น และเน้นความสุขเป็นตัวชี้วัด และสอดคล้องกับงานวิจัยของประเสริฐ ยิ่งปากน้ำ (2551) ที่ได้วิจัยเกี่ยวกับแนวคิดทางสังคมว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทยพบว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีนัยของความหมายในหลายๆ มิติแบบองค์รวม ครอบคลุมทั้งมิติทางด้าน ความคิด ทางด้านเศรษฐศาสตร์ ทางด้านการพัฒนา ทางด้านเศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชน ทางด้านการเมือง และทางด้านวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานมาจากวิถีดั้งเดิมของสังคมไทย เป็นแนวคิดที่มีลักษณะเปิด เป็นแนวคิดที่มีอุดมการณ์พึ่งตนเอง และเป็นแนวคิดที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานประกอบด้วย ด้านหลักสูตรการเรียนรู้ควรเน้นเกษตรประณีต สร้างประสบการณ์ตรง มุ่งสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ด้านวิทยากรกระบวนการ ควรเสริมทักษะการถ่ายทอดความรู้และทักษะการประเมินผล ด้านกลุ่มเป้าหมาย ควรเน้นผู้สนใจ สร้างครอบครัวเกษตร และสร้างผู้นำเกษตร ด้านกระบวนการ ควรเน้นปรับเปลี่ยนแนวคิดและเน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการประเมินผล วิทยากรกระบวนการตรวจเยี่ยม เน้นการทำงานจริง และเน้นความสุข ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธวัชชัย เฟ็งพินิจ และคณะ (2553) ที่ได้วิจัยตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานพบว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จเกษตรพอเพียงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีทั้งหมด 43 ตัวชี้วัด ประกอบด้วยลดรายจ่าย ทำเกษตรผสมผสาน ไม่สร้างหนี้ ไม่เบียดเบียน พอใจในสิ่งที่ตนมี เอาความสุขตั้ง ทำตามกำลัง ยึดหลักธรรม หางานเสริมเพิ่มรายได้ พอกินพออยู่พอใช้ ทำจากน้อยไปหามาก รู้จักตนเอง พึ่งตนเอง ไม่ตามกระแส ไม่เดือดร้อนหรือสบายเกินไป ไม่เห็นแก่ตัว รับฟังความคิดเห็นคนอื่น วางแผนการทำงาน ไว้เนื้อเชื่อใจ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี วิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของงาน เสียสละ ไม่ใจร้อน ปลูกทุกอย่างที่กินกินทุกอย่างที่ปลูก ครอบครัวยุติธรรม ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น และสมุนไพร ร่างกายแข็งแรง มีลูกหลานสืบทอด สามัคคี ชุมชนเข้มแข็ง รวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน มีเงินออม ทำบัญชีครอบครัว ซื่อสัตย์ เอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน เลิกอบายมุข เหลือกินแจก รักษาสืบทอดประเพณี สิ่งแวดล้อมดี และยั่งยืนชั่วลูกหลาน ซึ่งตัวชี้วัดเหล่านี้นอกจากจะสามารถนำไปใช้เพื่อการพัฒนารูปแบบ

การขับเคลื่อนของเครือข่ายฯ ได้แล้วยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการประเมินผลของเครือข่ายฯ ได้อีกทางหนึ่งด้วย

จากเกษตรพอเพียงย้อนสู่เกษตรประณีต ซึ่งถือเป็นนวัตกรรมทางการผลิตสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองในภาคการเกษตรของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ที่เกษตรกรทุกคนสามารถนำไปประยุกต์หรือปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองได้อย่างลงตัว เพื่อการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากความสำคัญดังกล่าวทำให้เกษตรประณีตสามารถนำไปใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี รวมถึงสามารถนำไปใช้เป็นแนวคิดในการขยายเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานได้ ดังที่พ่อผาย สร้อยสระกลาง มองว่า “เกษตรประณีต ถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการช่วยให้คนอีสานพึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข” และทัศนะของ นพ.อภิสิทธิ์ อารังวรังกูร ที่มองว่า “หลังจากได้มีโอกาสร่วมเรียนรู้กับปราชญ์ชาวบ้านมาพบว่าเกษตรประณีต ถือเป็นยุทธศาสตร์และยุทธวิธีพาไปสู่สัมมาอาชีพ นำมาซึ่งสุขภาวะที่ดี เพราะใช้ที่ดินน้อย แรงงานน้อย ลงทุนน้อย แต่ได้ความสุขมาก” (ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 2550) รวมถึงสอดคล้องดังผลการวิจัยของผาย สร้อยสระกลาง และคณะ (2548) ที่ได้วิจัยพัฒนาเกษตรกรรมอย่างประณีตพร้อมกับมองว่าเกษตรประณีตสามารถนำไปใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาสู่สุขภาวะทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญาของเกษตรกรได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของเครือข่ายฯ ทั้งในด้านการพัฒนาภายในและภายนอก ซึ่งจะทำให้การขับเคลื่อนมีทิศทางที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมถึงพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ที่มีอยู่โดยมุ่งเน้นเกษตรประณีต เน้นการสร้างประสบการณ์ตรงแก่ผู้เข้าร่วมอบรมให้มากที่สุด เพื่อสร้างหลักสูตรที่ถือเป็นนวัตกรรมของศูนย์เรียนรู้หรือของเครือข่ายฯ โดยเฉพาะ

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานทั้ง 12 เครือข่าย ศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านทุกศูนย์เรียนรู้ ปราชญ์ชาวบ้านทุกท่าน ต้นแบบเกษตรกรทุกท่าน ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่าน และขอขอบคุณผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยในครั้งนี้ทุกท่าน งานวิจัยชิ้นนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2552

เอกสารอ้างอิง

กองทุนเพื่อสังคม, สำนักงาน. (2545). พลังรากหญ้าพลังแผ่นดิน. กรุงเทพฯ. สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม.

- ธวัชชัย เฟ็งพินิจ และคณะ. (2553). รูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน. กรุงเทพฯ. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ธวัชชัย เฟ็งพินิจ และแสงอรุณ สุนทรีย์. (2552). รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรม. กรุงเทพฯ. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ธวัชชัย เฟ็งพินิจ. (2548, มิถุนายน 21). Best Practice จุดเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทย. ไทยโพสต์, หน้า 4.
- ธวัชชัย เฟ็งพินิจ. (2553). รูปแบบการทำเกษตรประณีตของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน. กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- ธีระศักดิ์ ละม่อม และคณะ. (2553). การประเมินผลรูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน. กรุงเทพฯ. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์. (2550). เกษตรประณีต 1 ไร่กับการสร้างสุขภาวะดีของคนอีสาน. วารสารจดหมายข่าวก้าวหน้าประชาคมสุขภาพอำเภออุบลรัตน์, 14 (1), 18-24.
- ประเสริฐ ยิ่งปากน้ำ. (2551). แนวคิดทางสังคมว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย. รายงานการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ผาย สร้อยสระกลาง และคณะ. (2548). วิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมอย่างประณีต 1 ไร่. กรุงเทพฯ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- สัททยา พลปลื้ม. (2548). การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อึกเมื่อน่าน, มูลนิธิ. (2553). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาศักยภาพศูนย์ศึกษาดูงานด้านเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมครั้งที่ 2/2541 วันที่ 31 สิงหาคม 2541. สืบค้นเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2553. ที่มา <http://pattanathai.nesdb.go.th/>.